

С.П. ОВСЯННИКОВА, В.С. БОНДАР
Інститут цукрових буряків УААН

УДОСКОНАЛЕННЯ ЦІНОВОГО МЕХАНІЗМУ ЦУКРОБУРЯКОВОГО ВИРОБНИЦТВА

В статті наведено практичні результати досліджень цінового механізму цукробурякового виробництва, обґрунтовано пропозиції щодо його удосконалення. Запропоновано напрями державного регулювання цінового механізму цукробурякового виробництва. Визначено шляхи удосконалення економічних взаємовідносин між виробниками цукрових буряків та цукру.

Однією з причин негативних процесів у галузі цукробурякового виробництва є тривале відсторонення держави від регулюючого впливу на такий важливий елемент ринкової економіки, як ціна. Саме ціновому механізму належить ключова роль у подоланні існуючих негараздів в галузі, відновленні та підвищенні ефективності і конкурентоспроможності вітчизняного цукробурякового виробництва.

Значний внесок у розвиток теорії ціни і ціноутворення здійснили мислителі та економісти світового значення, такі, як Аристотель, Л. Вальрас, С. Джевінс, Дж. М. Кейнс, К. Маркс, А. Маршалл, М. Менгер, Д. Рікардо, А. Сміт та ін. В Україні дослідження у цьому напрямку здійснював М. Туган-Барановський, продовжили наші сучасники В. Андрійчук, Ю. Білик, Ю.Коваленко, І. Лукінов, Б. Пасхавер, Е. Пунін, П. Саблук та ін.

Проблемі цінового механізму у цукробуряковому виробництві присвячені наукові праці В. Бондаря, О. Варченко, О. Зайця, М. Коденської, С. Станісевиц та ін.

Однак, до сьогодні залишається нерозв'язаною проблема створення виробникам цукрової продукції таких цінових умов функціонування, за яких вони могли б здійснювати розширене відтворення, водночас підвищувати конкурентоспроможність вітчизняного цукру в жорстких умовах торгівельної політики СОТ.

Саме в цьому актуальному напрямку авторами були здійснені дослідження цінової проблеми, як складової частини науково-технічної програми Інституту цукрових буряків УААН на 2001-2005 рр. „Цукрові буряки” (державний реєстраційний номер 0101U001242), зокрема завдання 03.07. „Розробити організаційно-економічну модель високоефективного функціонування бурякоцукрового підкомплексу АПК України в ринкових умовах”.

Метою даного дослідження стала розробка науково обґрунтованих пропозицій і практичних аспектів цінового механізму цукробурякового виробництва.

Відповідно до поставленої мети вирішувались такі завдання: розкрити сутність поняття „ціновий механізм цукробурякового виробництва”, визначити його особливості, здійснити комплексний підхід до визначення цін на продукцію цукробурякового підкомплексу у їх взаємозв'язку та взаємообумовленості всіх етапів відтворювального циклу: створення гібридів, вирощування насіння вищих репродукцій (оригінального, супер-еліти і еліти) і фабричного виробництва цукрових буряків та цукру; внести пропозиції щодо удосконалення взаємовідносин між виробниками цукросировини і виробниками цукру; запропонувати напрями державного регулювання цінового механізму цукробурякового виробництва.

Дослідження з проблем ціноутворення на цукрові буряки та цукор виконувались на матеріалах цукробурякового підкомплексу АПК України в цілому, на селекційну та насіннєву продукцію – на матеріалах Філіалу Інституту цукрових буряків УААН (нині Інститут коренеплідних культур УААН), Вінницького та Тростянецького насіннєвих заводів, насіннєвих господарств України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше сформульовано поняття „ціновий механізм цукробурякового виробництва” як сукупність ринкових важелів та державних регуляторів, що визначають принципи формування та порядок застосування цін у галузі. Також вперше застосовано комплексний підхід до визначення економічно коректних рівнів цін на продукцію цукробурякового виробництва у їх взаємозв'язку та взаємообумовленості по всьому ланцюгу відтворювального процесу: від створення гібриду і одержання насіння вищих репродукцій до вирощування фабричного насіння, цукрових буряків та виробництва цукру.

Крім того, запропоновано систему цін з метою регулювання ринку цукру і зниження сезонних цінових коливань; визначено нормативне співвідношення цін на цукор і цукросировину як 1:0,0792, що дозволяє забезпечити об'єктивний розподіл прибутку між виробниками зазначеної продукції.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані державними органами для впровадження в господарську практику.

Особливістю функціонування аграрного сектора, у тому числі і цукробурякового виробництва, є великий період обігу капіталу, сезонний характер виробництва, залежність від погодно-кліматичних умов, обмеженість можливостей тривалого зберігання продукції, іммобільність ресурсів, низька еластичність попиту та ін., що зумовлює необхідність державного регулювання цін на продукцію цукробурякової галузі з метою створення умов для здійснення його суб'єктами розширеного відтворення шляхом забезпечення еквівалентного міжгалузевого обміну.

Аналіз нормативно-правового забезпечення цукробурякового виробництва України, ступеня його виконання та впливу на галузеві процеси дає підстави стверджувати, що дії уряду, як правило, залежать від фактичної цінової ситуації на ринку цукру, що вже склалася, і з запізненням

дублюють, а не регулюють її, що не раз підтверджує необхідність удосконалення існуючого цінового механізму.

Незважаючи на цілий ряд Постанов і прийняття в 1999 р. Закону України “Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру”, його виробництво в Україні скоротилося протягом 1990 – 2005 рр. на 69,05 % (з 6,8 до 2,1 млн. т), у тому числі з цукрових буряків – на 64,92 % (з 5,4 до 1,9 млн. т), що відбулося в результаті скорочення збиральних площ під цукровими буряками на 61% (з 1,6 до 0,6 тис. га), врожайності – на 9,42 % (з 276 до 248 ц/га) та валового збору – на 64,72 % (з 44,3 до 15,5 млн. т).

Однією з найважливіших причин спаду цукробурякового виробництва є недостатнє матеріально-технічне та фінансове забезпечення бурякосіючих господарств, як результат диспаритету цін на цукрові буряки та матеріально-технічні ресурси, необхідні для їх виробництва. Так, за період 1990 – 2005 років індекс цін реалізації продукції промисловості перевищив індекс цін реалізації продукції сільського господарства в 6,25 рази, а індекс цін реалізації цукру перевищив індекс цін реалізації цукросировини у 2,14 рази.

Сільгоспвиробники вимушені купувати за монопольно-високими цінами матеріально-технічні ресурси, найперше, техніку, пальне, мінеральні добрива, засоби захисту рослин. Наслідком стає поширення давальницьких схем переробки цукрових буряків, бартеризація обміну, щорічні коливання цін на цукор, збитковість цілого ряду господарств і галузі в цілому (2002 і 2004 рр.). Ціни на цукор, що відпускається господарствам за здані цукрові буряки за давальницькими схемами, у 2006 р. порівняно з 2000 р. зросли на 68,95 %, що значно підірвало економіку господарств і створило додатковий ринок дешевого цукру на догоду посередникам, так як необхідність розрахунків за кредити, придбання добрив, пального та ін. засобів змушує господарства збувати його за мінімальними цінами. Відтак, закупівля цукру в жовтні становить 126 %, в грудні 316 % від середньомісячного показника, а обсяги продажу в серпні 23 % від середньомісячних. Ціни зростають навпаки. Такого розладу ринку цукру немає в жодній країні світу. Причинами цього є не тільки розгалуженість каналів збуту цукросировини і цукру, а й штучна сегментація ринку, надмірна кількість посередників, змовницькі дії крупних операторів ринку і недосконалість системи кредитування. Вироблений в Україні цукор розподіляється таким чином: харчова промисловість споживає 5 %, сільгоспвиробники одержують і відразу реалізують за безцінь 27% цукру, фізичні особи - 8%, податкова інспекція і банки (застава) – 8 %, 5 % поступає в запаси до населення, 3 % - в Державний продовольчий резерв, 19 % - реалізують цукрові заводи і 25%– посередники. Існує хибне уявлення, що цільовою, тобто бажаною ринковою ціною на продукцію аграрного сектора є мінімальна ціна, яка забезпечує лише просте відтворення. Регулювання цінового механізму цукробурякового виробництва має базуватися на еквівалентній ціні, яка є ключовою складовою системи цін, у поєднанні з субсидуванням виробників цукросировини. Система регулювання ринку цукру, крім еквівалентної, яка є цільовою, повинна

включати також інтервенційну і порогову ціни. Причому, регулювання ринку цукру за допомогою пропонованої системи цін поряд із запровадженням щомісячних квот реалізації цукру, пільгового кредитування та ліцензування оптової торгівлі має бути націлено, головним чином, на згладжування сезонних цінових коливань в короткостроковому періоді, тобто протягом маркетингового року. Забезпечення ж еквівалентного обміну в довгостроковій перспективі має здійснюватися шляхом доплати виробникам цукрових буряків, які б не викривлювали кінцеву ціну, а лише підтримували їх доходи на рівні, необхідному для ведення розширеного відтворення.

Тобто, щорічно встановлювана урядом мінімальна ціна повинна застосовуватись у поєднанні з виплатою субсидій для забезпечення еквівалентного обміну, так як для забезпечення отримання еквівалентної ціни виробниками цукросировини без врахування субсидій впливатиме на підвищення ціни кінцевого продукту, що є неприпустимим в умовах низької платоспроможності населення та конвергенції цін внутрішнього і зовнішнього ринків. Можливі результати запропонованого підходу показані в табл. 1.

Таблиця 1.
Прогнозні показники цукробурякового виробництва до 2010 р.

Показник	2006/07 м.р.	2007/08 м.р.	2008/09 м.р.	2009/10 м.р.
Врожайність цукрових буряків, т/га	30	35	40	45
Витрати, грн./га	5235	5713	6085	6430
Собівартість цукрових буряків, грн./т	174,50	163,23	152,13	142,89
Мінімальна ціна цукрових буряків [*] , грн./т	183,23	171,39	159,73	150,03
Еквівалентна ціна цукрових буряків ^{**} , грн./т	226,85	212,20	197,76	185,76
Ціна цукру, грн./т	2864,27	2679,26	2497,00	2345,40
Ціна цукру з ПДВ, грн./т	3437,12	3215,11	2996,40	2814,48
Субсидія, грн./га	924	924	924	924
Субсидія, грн./т	30,8	26,4	23,1	20,6
Собівартість цукрових буряків з урахуванням субсидії, грн./т	143,70	136,83	129,03	122,36
Еквівалентна ціна цукрових буряків ^{**} , грн./т	186,81	177,88	167,73	159,06
Ціна цукру, грн./т	2358,71	2245,92	2117,83	2008,36
Ціна цукру з ПДВ, грн./т	2830,45	2695,11	2541,40	2410,03

Примітка. Джерело: власні розрахунки за даними ІЦБ УААН; ^{*} рентабельність 5 %;
^{**} рентабельність 30 %

Розрахунок цільової ціни цукру повинен здійснюватися на основі нормативного співвідношення цін на цукросировину і цукор – 0,0792, визначене з урахуванням коефіцієнту максимально можливого вилучення цукру із сировини – 0,9, що спонукатиме виробників цукру підвищувати показники ефективності видобування цукру до рівня розвинених країн світу.

Субсидування бурякосійних господарств з метою доведення витрат на 1 гектар посівної площі до рівня, що дозволив би досягти врожайності коренеплодів 45-50 т/га, та застосування пропонованого співвідношення при визначенні ціни на цукор дозволить знизити ціну цукросировини та цукру. Після чого буряківництво зможе перейти на самофінансування, а вітчизняний цукор стане конкурентоспроможним.

Впровадження в дію запропонованих заходів з удосконалення цінового механізму цукробурякового виробництва шляхом поєднання державних та ринкових важелів спонукатиме його суб'єктів до знаходження внутрішніх резервів з метою підвищення ефективності виробництва та дозволить гарантувати їм прибуткову діяльність.

Висновки.

1. Ціновий механізм є важливою складовою економічного механізму регулювання цукробурякового виробництва, який в умовах трансформованої ринкової економіки має поєднувати ринкові та адміністративні важелі впливу на економічні процеси в цукробуряковому підкомплексі.

2. Визначення цін на продукцію цукробурякового виробництва повинно здійснюватися з урахуванням нормативних витрат виробництва та забезпечувати еквівалентність внутрішньо- та міжгалузевого обміну, що дозволяло б товаровиробникам вести розширене відтворення.

3. Відмова держави від регулювання цін на початку перехідного до ринкової економіки періоду спричинила диспаритет цін на цукрові коренеплоди і матеріально-технічні ресурси, необхідні для їх вирощування, що поряд зі зниженням попиту на кінцеву продукцію – цукор в результаті падіння платоспроможності населення спричинило падіння обсягів та ефективності вирощування цукросировини, а виникнення дисбалансу між переробними потужностями цукрових заводів та обсягами виробництва цукросировини зумовило зниження обсягів і ефективності виробництва цукру.

4. Сучасна цінова ситуація в цукробуряковому підкомплексі характеризується значними сезонними коливаннями цін впродовж року, спричиненими спекулятивними діями посередників та недоступністю пільгових кредитів для товаровиробників.

5. Спроби державних органів врегулювати ціни на цукросировину та цукор прийняттям ряду Постанов не дають реального ефекту через відсутність економічних стимулів їх реалізації. Щорічно встановлені урядом мінімальні ціни на цукрові буряки та цукор постійно порушуються, крім того, вони націлені на ведення лише простого відтворення, тоді як ключова роль в удосконаленому ціновому механізмі має належати еквівалентним цінам.

6. Визначення економічно обґрунтованих мінімальних та еквівалентних цін на основні види продукції цукробурякового виробництва потрібно здійснювати комплексно, у їх взаємозв'язку, включаючи всі етапи відтворювального циклу: селекцію, насінництво, буряківництво та цукрову промисловість. Основними ланками цін у цукробуряковому підкомплексі є: вартість гібридів цукрових буряків як об'єктів інтелектуальної власності, ціна

насіння вищих репродукцій (предбазисних, базисних компонентів ЧС гібридів) та фабричного, закупівельна ціна цукрових буряків та оптова ціна цукру.

7. Діючі національні стандарти якості цукрових буряків і цукру вимагають удосконалення шляхом гармонізації їх до вимог стандартів ЄС та міжнародних стандартів. Якість цукру в значній мірі залежить від технологічних властивостей цукросировини. Тому визначення ціни цукрових буряків повинно здійснюватися з урахуванням показників їх якості: цукристості, вмісту нецукрів: калію, натрію, редуруючих речовин та “шкідливого азоту”.

8. Зусилля державних органів влади в сфері удосконалення цінового механізму цукробурякового виробництва мають бути направлені на:

- підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва шляхом поетапного зниження ціни на цукросировину та цукор, чому має сприяти субсидування бурякозайманих господарств з метою доведення врожайності коренеплодів до рівня 45-50 т/га;

- встановлення цільової ціни цукру на основі нормативного співвідношення цін на цукросировину і цукор – 0,0792, визначеного з урахуванням коефіцієнта максимально можливого вилучення цукру із сировини – 0,9, що спонукатиме виробників цукру підвищувати показники ефективності видобування цукру до рівня розвинених країн світу;

- згладжування сезонних цінових коливань на ринку цукросировини та цукру шляхом здійснення інтервенційних операцій, дотримання щомісячних квот реалізації цукру, упорядкування та ліцензування оптової торгівлі і забезпечення суб'єктів цукробурякового виробництва пільговими кредитами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лукінов І.І. Еволюція економічних систем. - К.:Економіка.-2002. – С.502-506.

2. Заєць О.С. Ринок цукру в Україні. К.:Наукова думка. – 1999. – С.122-130, 154 – 159.

3. Овсяннікова С.П. Визначення вартості гібридів цукрових буряків //Вісник Сумського НАУ. – 2003. - № 2(15). – С.229-235.

4. Овсяннікова С.П. Необхідність удосконалення державного регулювання цінового механізму в бурякоцукровому підкомплексі //Агроінком. – 2006. - № 3-4. - С. 56-57.

5. Овсяннікова С.П. Сучасні тенденції вітчизняного і світового ринку цукру //Економіка АПК. – 2006. № 10. – С. 120 – 124.

6. Овсяннікова С.П. Формування цін на продукцію цукробурякового підкомплексу: затратний та ціннісний підходи // Вісник Сумського НАУ. – 2006. - № 2 (21). – С. 213 – 218.

7. Овсяннікова С.П. Шляхи підвищення конкурентоспроможності вітчизняного цукру за умови вступу України до СОТ // Вісник ХНАУ.- 2007. - № 6. – С.43 – 48.

8. **Овсяннікова С.П.,** Бондар В.С. Методичні підходи до визначення вартості сорту і ціни насіння // Зб. Наук. Праць. Вип. 8. – К.: ІЦБ УААН.- 2005. – С. 518 – 525.
9. **Овсяннікова С.П.** Ціновий механізм в селекції та насінництві цукрових буряків // Збірник наукових праць Луганського НАУ. – 2004. - № 37 (49). – С. 85-89.
10. **Овсяннікова С.П.,** Бондар В.С. Економічні проблеми підтримуючої селекції цукрових буряків. // Удосконалення економічного механізму функціонування аграрних підприємств в умовах невизначеності: Зб. наук. праць Міжнародної науково-практичної конференції 19 – 20 травня 2004 р. – К.: КНЕУ.-2004. – С. 250 – 254.
11. **Овсяннікова С.П.** Еволюція теорій ціноутворення // Історія освіти, науки і техніки в Україні: Матеріали третьої конф. Молодих учених та спеціалістів 26 – 27 травня 2006 р. – К.: Переяслав-Хмельницький.- 2006. С. 55-56.
12. **Овсяннікова С.П.** Напрями удосконалення механізму ціноутворення в бурякоцукровому підкомплексі // Матеріали всеукр. наук. конф. молодих вчених. Ч. 2. Економіка. – Умань. - 2007.- С. 138-140.

Аннотация

УДК 633.63:631.71

Усовершенствование ценового механизма сахаросвекольного производства

С.П. Овсянникова, В.С. Бондарь

В статье приведены практические результаты исследований ценового механизма, обоснованы предложения по его усовершенствованию. Предложены направления государственного регулирования свеклосахарного производства. Определены пути усовершенствования экономических взаимоотношений между производителями сахарной свеклы и сахара.

Annotation

UDC 633.63:631.71

Improvement of price mechanism of sugar-beet production

S. Ovsyannikova, V. Bondar

The article deals with practical results of investigations of price mechanism; proposals for its improvement are substantiated. Directions of state regulation of beet-sugar production are proposed. Ways of improvement of economic interrelations between sugar beet growers and sugar producers are determined.